

॥ ओम् तत्सत् परब्रह्मणे नमः ॥

सत्तानोमह.

नाटकनां गायनो तथा दुःखसार.

श्री देशी नाटक सभा.

छपावी प्रसक्त करनार.

हरगोविंददास जोषाबाई शास्त्र.

मालेक--श्री देशी नाटक सभा.

द. धीकांटा भास्तर श्रीमेटर--अभवापाद.

संवत् १९८६

समे ५३०

आवृत्ति ७ भी)

(मूल २०००

किंमत चार आना.

ત્રાંથ સ્વામિત્વના સર્વાલક્ષ પ્રસિદ્ધ કર્તાએ સ્વાધિન રાખ્યા છે
તેમની રજા શિવાય કોઈએ છાપવું, છપાવવું, વેચવું,
વેચાવવું, ભજવવું કે ઝલજલવવું નહિ.

આ ચોપડી 'શ્રી જૈન એડવોકેટ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં વાડીલાલ
બાપુલાલ શાહે શ્રી દેશી નાટક સમાજને માટે છાપી.
ધીકાંટા વાડી. અમદાવાદ.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાબિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૫૪૮૭ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ 'સાચાનો સદ' ગાથનો, ૨૩૨૫૨

વિષય ૬-૨-૪

॥ ॐ तत्सत् परमात्मने नमः ॥

सत्तानो भट्ट.

नाटकनां गायनो तथा टुंक सार.

स्वर्गस्थ साक्षररत्न श्री डा. बाबाध घोणशाण्ड अवेरी संस्थापीत

श्री देशी नाटक समाज मंड.

डायरेक्टर—मु. ग. य. द. व. ल. म. नायक

छपावी प्रसिद्ध करनार.

हरगोवींददास जेठामाध शाह.

मालिकः—श्री देशी नाटक समाज.

घीकाटा मास्तर श्रीधर--अमदावा.

संवत् १९८६

(आवृत्ति ६ ठी)

सने १९३०

कीमत चार आना.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય ૧૫૪૮૭
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌંપીરાઈટ-સંગ્રહ 'એ બોલ'

શ્રી દેશી નાટક સમાજમાં બેડાયા પછી જેમ અને તેમ જદદીથી નવું નાટક બહાર પાડવાની જરૂર જણાઈ **ભાઈ વૈરાટી** પાસે નાટક તૃપ્તિયાર હતું પણ તે મારી રચી અને પદ્ધતિને અનુકુળ થશે કે કેમ એ શંકાથી અનુકુળ થયો તેટલોજ ભાગ રહેવા દઈ બાકીનું બધુંજ **ભાઈ પ્રભુલાલ** પાસે લખાવીને માન્યવર પ્રેક્ષકો સમક્ષ રજૂ કરે છું અને આશા રાખું છું કે, ઘણાજ ટુંકા સમયમાં આ નાટક તૃપ્તિયાર કરેલું હોવાથી જે કાંઈ ખામી અને દોષ દ્રષ્ટિ-ગોચર થાય તેને માટે સુસ પ્રેક્ષકો ઉદાર વૃત્તિથી મને ક્ષમા આપશે

પ્રસ્તુત નાટક એ મહાપ્રતાપી **મૈયર્વંશના** છેલ્લા મહારાજ **અહમદશ**ના અધઃપતન અને **મૈયર્વંશના** અસ્ત ઉપરથી ઉપ-જવી કાઢેલી અને ઐતિહાસીક પ્રસંગો આલેખતી નાટ્યકૃતિ છે.

આ નાટક ઘણાજ ટુંકા સમયમાં તૃપ્તિયાર થશે એવી મને આશા નહોતી પણ **પ્રભુલાલભાઈ**એ સતત પરિશ્રમ કરીને માત્ર ગણુયા ગાંઠયાં દિવસોમાં આખું નાટક તૃપ્તિયાર કરી આપ્યું છે માટે તેમનો તથા નાટક તૃપ્તિયાર કરનામાં **ભાઈ પ્રાણસુખ હરીચંદ** નાયકે જે મને મદદ આપી છે તે માટે તેમનો પણ આભારી છું ઉપરાંત નાટક શોભાવવામાં શેઠ **શ્રી હરગોવિંદદાસભાઈ**એ જે ખર્ચ કર્યો છે, તે માટે તેમનો પણ આભારી છું. આશા છે કે મારા સુસ પ્રેક્ષકો આ નવીન નાટ્ય પ્રયોગને ન્યાય આપશે અને ભવિષ્યમાં વધારે સારા નાટકો જન સમાજને ચરણે અર્પણ કરવાની અભિલાષા પરિપૂર્ણ કરશે એવી જગન્નીયંતા પરમેશ્વરને પ્રાર્થના કરતો અત્રે વિરમું છું.

તા. ૧૬--૮--૧૯૩૦
ધીકંટા માસ્તર શ્રીએટર અમદાવાદ. } સેવક,
મુલચંદ વલ્લભ નાયક.

શ્રી ૧૧.

“ સત્તાનો મદ. ”

નાટકના પાત્રોનો પરિચય.

પુરૂષ વર્ગ.

ભગવાન પતંજલિ—યોગ શાસ્ત્રના રચનાર મહર્ષિ.

પુણ્યમિત્ર—મગ્ધ સામ્રાજ્યના મહા સેનાપતિ પછીથી ‘શૃંગવંશ’

સ્થાપન કરનાર મહારાજ.

અગ્નીમિત્ર—પુણ્યમિત્રનો કુમાર મહાકવિ કાલીદાસના “માલવિકાગ્નિમિત્ર” નાટકનો નાયક.

શતધન્વા—મગધદેશનો મહારાજ.

બ્રહ્મદ્રથ—શતધન્વાનો પુત્ર મૌર્યવંશનો છેદલો રાજ્યકર્તા.

મહામંત્રી—મગધ સામ્રાજ્યનો મુખ્ય પ્રધાન

વજ્રનાદ—એક સેના નાયક

સિન્ધુરાજ—કોશલ દેશનો રાજા

મીનેન્દર (મલીન્દ)—ભારત વર્ષના દેવગ્રામ પ્રાંતોપર પોતાની

સત્તા જમાવી બેઠેલો ગ્રીક સામ્રાટ.

૨. ન્મથ—મહામર્ત્તનો જમાઇ.

અનંગદેવ—પ્રહરથનો પુશમતખેર સલાહકાર.

ઓંકાર—મહર્ષિના આશ્રમમાં યોગીઓની સેવા કરનારો બ્રાહ્મણ.

વૈકુઠ—ઓંકારનો પુત્ર.

સુખાનંદ—આશ્રમ નિવાસી સાધુ અને ઓંકારનો મિત્ર.

ઉપરાંત, સૈનીકો, નાગરીકો, સાધુઓ, દરબારી વીંગરે.

સ્ત્રી વર્ગ.

સુનીતિ—બ્રહ્મથની રાણી.

પ્રતિભા—પુણ્યમિત્રની પત્ની.

ધરાવતી—અગ્નિમિત્રની પ્રણયિની

ઉમી—મહામંત્રિની કન્યા.

ત્રીવેણી—વૈકુંઠની સ્ત્રી.

ગામતિ } —ઓંકારની દાસીઓ.
સરથુ }

ઉપરાંત દાસીઓ, સખીઓ, નાગરીકાઓ, વારાંગનાઓ છત્યાદી
સ્થળ—પાટલી પુત્ર.

શ્રી ૧૧.

સત્તાનો મદ.

નાટકનો ટુંક સાર.

મંગળાચરણ અને વસ્તુ સુચન.

પ્રવેશ પહેલો—મહા પ્રતાપી ચંદ્રગુપ્ત અને મહાન અશોકના નામથી પ્રખ્યાત થયેલો મૈયાવંશનો વૃદ્ધ રાજા શતધન્વા, અત્યાચારી રાજકુમાર બ્રહ્મદથના ત્રાસથી કંટાળીને નિવૃત્તિ નિવાસ ભોગવવા ધારે છે પણ રાજ્યનો ભાર અને રાજકુમારની સંભાળ કેને સોંપવી તે સમજતું નથી. મહા સેનાપતી પુષ્યમિત્ર તે ભાર બ્રહ્મણ કરે છે. એટલે વૃદ્ધ રાજા નિશ્ચિંત થઈને મહર્ષિ પતંજલિના યોગાશ્રમમાં જવા ધારે છે. પુષ્યમિત્ર અને રાજકર્માચારીઓના વિદાય થયા પછી વૃદ્ધ રાજા એકલો પડ્યો ત્યાં કોશલ નરેશ જે અનેકવાર તેનાથી હાર્યો છે અને પોતાના પરાજયનું વેર વાળવા માટે જે અગાકિથી ત્યાં છુપાઈ રહ્યો છે તે વૃદ્ધ રાજાની સહામે થાય છે અને એ નાની સરખી લડાઈ કોશલ નરેશને હાથે શતધન્વા મૃત્યુ પામે છે.

પ્રવેશ બીજો—વૈકુંઠ અને ત્રીવેણીની જુગલ જોડી પ્રેમની મસ્તીમાં ચકચર છે. ત્યાં વૈકુંઠની મા ગોમતી, વૈકુંઠનો પીતા ઓંકાર ઘણા વર્ષથી ઘર છોડીને ચાલી ગયો છે તેને ખોળી લાવવાનું મહેણું માર છે તેથી પતીપત્ની ઓંકારને ખોળવા જાય છે.

પ્રવેશ ત્રીજો—મનમાં ઉત્પન્ન થતી ગમે તેવી ધારણા પાર પાડતાં શીખેલા અવિચારી અને અત્યાચારી પ્રહરથ તેને આજે એ તરંગ ઉત્પન્ન થયો કે માણસનું મૃત્યુ કેમ થતું હશે તે નજરે જોવા માટે પોતાના એક ગુલામને ઝેર પાછને મારી નાંખ્યો અને મહોડાપર મૃત્યુના લાવ જોઇને રાજ થયો આ અત્યાચાર સહન ન થતાં મહારાણી સુનીતિ તેને અટકાવવા સહામે આવી તેનું પણ ન માન્યું અને છેવટે સમર્થ શૂરવીર મહા સેન પતી પુષ્પમિત્ર આવી ચડ્યો પ્રહરથના ગુસ્સાની એણે લેશ પણ પરવા ન કરી અને જોરાવરીથી પ્રહરથને પોતાના હુકમને તાબે થવાની પ્રજ્ઞ પાડી.

પ્રવેશ ચોથો—મહામંત્રીની કન્યા ઉર્મિ અને મન્મથની પ્રેમ શ્રેષ્ઠાઓ રાજમહેલના અરખામાંથી ઉર્મિના સૌંદર્યને નીરખી રહેલો પ્રહરથ ત્યાં આવે છે. ત્યાં તો ઉર્મિ અને મન્મથ ચાલી જાય છે. અવિચારી પ્રહરથ આજે જરા વિચારમાં પડે છે. તેને સમજતું નથી કે પુષ્પમિત્ર એક તરફથી તેને દબાવે છે, અને બીજી તરફથી ઠાઠથી રાજ્યાભિષેક કરે છે તેને અર્થ શું? ત્યાં છુપી રીતે કોશલ નરેશ ત્યાં આવી ચડે છે અને પુષ્પમિત્રની ત્રિરૂઢમાં પ્રહરથને ખુબ લંભેરે છે, પ્રહરથ તેના પિતાને હણનાર કોશલરાજનું બધું જ કહેવું સાચું.

માને છે અને પુણ્યમીત્રની સ્હામે પ્રપંચની બાજી ખેલવા તઈયાર થાય છે, ત્યાં પુણ્યમિત્રનું આવવું મગધ જીતવા આવેલા શ્રીક સમ્રાટ મીનેન્ડરનું લડાઈ માટે આમંત્રણ અને પુણ્યમિત્રનું યુદ્ધ માટે પ્રયાણ પાછળથી નીરંકુશ બનેલા પ્રહરથના અત્યાચારોની શરૂઆત .

પ્રવેશ પાત્રમે:—વિશ્વવિખ્યાત મહારથી કાલીદાસના માલવીકા અશ્રીમીત્ર નાટકને નાયક અશ્રીમિત્ર તે પુણ્યમિત્રને કુમાર, ભગવાન પતંજલીના આશ્રમમાં અભ્યાસ કરે છે, ત્યાંથી થોડા દિવસને માટે ઘેર આવ્યો છે તે આજે પાછો આશ્રમમાં જવા તઈયાર થયો છે. નાગરીકાઓ તેને માતૃશ્રી તરફથી ધરાવતી નામનું એક રમણીરત્ન ભેટ કરે છે ત્યાં અગ્નિને બોલાવવા માટે ઓંકાર નામના શિષ્યનું આગમન. અને પ્રેમની ખેંચાતાણી વચ્ચે અશ્રી અને ઓંકારનું જવું ત્યાર બાદ પુણ્યમીત્રના ઘરને વેરાન સીનાવવા અને પુણ્યમીત્રની સ્ત્રી પ્રાતલા તેમજ ધરાવતીને દાસીઓ બનાવવા માટે જુલ્મી પ્રહરથનું ત્યાં આગમન વીરાંગના પતિભાની રણુગર્જના રણુચંડીકાનો ક્રોધ અને પ્રહરથની આંખોમાં ધુળ નાંખીને છુપે માર્ગેથી આબાદ છટકી જવું.

પ્રવેશ છકો:—અશ્રીમીત્રથી વિખુટો પડેલો ઓંકાર, પાટલી પુત્રમાં ભુલો પડ્યો છે, વર ખોળવા નીકળેલી સરયુ નામની કુમારીકા કાકતાલીય ન્યાયે તેને મળી જાય છે. ત્યાં તેને ખોળવા નીકળેલો તેનો દીકરો વૈકુંઠ અને ત્રીવેણી બીજી તરફથી આશ્રમમાંથી ખોળવા આવેલો સુખાનંદ અને રાજકર્માચારી અનંગદેવ આમ ચોતરફથી

વીંટાયલો ઝોંકાર પાછો સંસારી થઇને સરયુના સ્નેહને ભીખારી બને છે.

પ્રવેશ સાતમે—ભગવાન પતંજલીના આશ્રમમાં આશ્રય માગવા માટે પ્રતિભા અને ધરાવતી આવે છે. પ્રતિભાની હાલત જોઇ અગ્રીમીત્ર ઉશ્કેરાય છે અને પ્રહથ્વની સ્હામે થવા તૈયાર થાય છે મહર્ષિ તેને યુક્તીપુર્વક સમજાવીને કોશલ નરેશ સિન્ધુ સ્હામે લડવા તૈયાર કરે છે ત્યાં આશ્રમને નિર્મળ કરવા માટે કોશલ, નરેશ સિન્ધુનું આગમન, અગ્રીમીત્રને હાથે તેનું મ્રત્યુ ત્યારબાદ બીજી તરફથી પ્રહથ્વનું આગમન અને યોગબળ આગળ રાજસત્તાનો પરાજય.

— ટેબલો —

૧૧ પ્રથમ અંક સમાપ્ત. ૧૧

❀ અંક બીજો. ❀

પ્રવેશ પ્રહેલો—ચીક સરદાર મીનેન્ડરની છાવણીમાં પ્રહરથ તરફથી સંધીપત્ર લઈને ખુશામતીયો અનંગદેવ આવ્યો છે. તે મીનેન્ડરને એવી સલાહ આપે છે કે જ્યાં સુધી મહાયોગી પતંગલી વિનાશ ન થાય ત્યાં સુધી પુણ્યમીત્ર જીતશે નહીં એવું સાંભળીને મીનેન્ડર મહારોગીને પકડી લાવવાનો હુકમ કરે છે, ત્યાં અચાનક યોગીશ્રી પ્રગટ થાયછે અને લડાઈને અટકાવવા મીનેન્ડરને સમજાવે છે. મીનેન્ડર તેમને કેદ કરવા તૈયાર થાય છે, ત્યાં અચાનક પુણ્ય મીત્રનું આગમન પુણ્યમીત્ર અચાનક ધસી આવ્યો અને મીનેન્ડરનું સૈન્ય હજી દુર છે એટલે એ લડી શકે એવી સ્થિતિમાં નથી. અને મહર્ષીના સુચના મુજબ પુણ્યમીત્રને પાછા પાટલીપુત્ર જવું છે એટલે એ પણ લડાઈ લંબાવવા ઈચ્છે છે આવી સ્થિતિમાં છેલ્લા મહાયુદ્ધનો દીવસ નક્કી કરીને બન્ને વિખુટા પડે છે.

પ્રવેશ બીજો—મહર્ષીના આશ્રમમાંથી નાસીપાસ થઈને આવ્યા પછી પ્રહરથ મહર્ષીના એક હજાર અનુયાયીઓને પાટલીપુત્રમાં ભર બજારે હાથીના પગ તળે છુંદીને મારી નાંખવા, આ સમાચાર સાંભળવામાં આવતા રાણી સુનીતિ કલ્પાંત કરી રહી છે ત્યાં પ્રહરથનું આગમન રાણીને મળવા આવેલી ઉર્ષાને પ્રહરથે જોઈ શીખામણ આપવાના ગુન્હા માટે રાણીને કેદ કરી અને રૂપલાલ સા તૃપ્ત

કરવા માટે ઉપરથી જુદો આડંબર કરી મહામંત્રીને બોલાવ્યો, અને પોતે તેને ત્યાં મહેમાન થશે એવો હુકમ આપ્યો. પોતાની બધીજ ધારણાઓ પાર પડતી જોઈને પ્રહરથ આજે કુલાઈ રહ્યો છે, ત્યાં લગવાન પતંજલીનું આગમન એક હજાર મનુષ્યોનો સંહાર થયો, એવું સાંભળ્યા પછી જનસંહાર અટકાવવા માટે મહાયોગી પોતેજ પોતાની ઈચ્છાથી કેદ થઈને પ્રહરથ આગળ આવ્યા છે. પણ જુલ્મી તેની શીખામણ માનવાને બદલે યોગમળની મશ્કરી કરે છે. લગવાન પતંજલી તેને આશ્ચર્યચક્રીત કરતા બેડીયોના બંધનમાંથી મુક્ત થઈ શીખામણના બે શબ્દો કહીને અદ્રશ્ય થાય છે.

પ્રવેશ ત્રીજો—વાનપ્રસ્થથી મટીને સંસારી થયેલા ઓંકાર નાથનો ઘર સંસાર ઓંકારનો સહાધ્યાયી સુખ નંદ તેને સંસારના બંધનમાંથી છોડાવવા આવ્યા છે પણ ઓંકારની સસારવાસના દીવસે દીવસે વધતી જાય છે અને એવી ઉપાધીઓમાંજ મજ માની રહ્યો છે

પ્રવેશ ચોથો—મોહાંધ પ્રહરથ આજે પોતાને ત્યાં મહેમાન થવાનો છે અને તે ઉર્મી અનુપમ સૌંદર્યનો કાળ છે એવું જાણી ગયેલો મહામંત્રી બીજે કોઈ ઉપાય ન હોવાથી પોતાનો હાથેજ પોતાની કન્યાની ઝેર પાય છે વિકટ સંજોગોમાં સપડાયેલો આ શાલર્યો યુવાન મન્મથ પણ અત્મહત્યા કરીને પ્રેમાળ પ્રિયતમાની સાથેજ સ્વર્ગ પંથે સંચરે છે, ત્યાં અત્યાચારની મુર્તી સમાન

બ્રહ્મથનું આગમન અને પોતાની ધારણા નિષ્પણ જવાથી મહામંત્રીપર ક્રોધ અને મંત્રીના સંહારનો હુટમ ત્યાં પુણ્યમીત્રનું આગમન અને બ્રહ્મથ કેદ.

પ્રવેશ પાંચમે—ઘરમાં વસ્તીનો વધારો અને કમાણીમાં શુન્ય હોવાથી ઓંકારનાથ ભુડેલાં થઈ ગયો છે. છતાં સંસારનો ઉપાધીમાંથી છુટવાની ઇચ્છા કરતો નથી.

પ્રવેશ છઠ્ઠો—યુદ્ધમાં જતાં અગ્રીમિત્ર અને ધરાવતીની પ્રેમચેષ્ટા ત્યારબાદ મહામંત્રી અને પ્રતિભાતી સલાહથી બ્રહ્મથનો સહાર કરવા તદ્દયાર થયેલો. પુણ્યમીત્ર ત્યાં કારાગારમાંથી મુક્ત થયેલી રાણી સુનીતિ અને મહર્ષી પતંજલીનું આગમન મહર્ષીની સલાહથી રાણી સુનીતિનો ખાતર પુણ્યમિત્ર બ્રહ્મથનો ક્ષમા આપે છે. અને રાજસત્તા મહામંત્રીનો સોંપી પોતે લગાઈના મેદાનમાં જાય છે.

પ્રવેશ સાતમે—લગાઈનું મેદાન નક્કી કરેલો દિવસ આવી પહોંચ્યો છતાં પુણ્યમીત્ર દેખાતો નથી એથી ફુલાતો. મીનોન્ડર ત્યાં અગ્રીમિત્રનું આગમન અને લગાઈની શરૂઆત ત્યાં પુણ્યમીત્રનો સમાચાર ઘોર સંગ્રામ અને પુણ્યમીત્રનો હાથે મીનોન્ડરનો સંપૂર્ણ પરાજય.

❁ : : દેખેલો : : ❁

❁ અંક બીજો સમાપ્ત. ❁

❀❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

અક ત્રીજો

પ્રવેશ પહેલો—રાજસત્તા મહામંત્રીને સોપી પુણ્યમિત્ર લડાઇમાં ગયો તેની ગેરહાજરીનો દાલ લઈ પ્રહરથે માથું ઉપાડ્યું પોતાના મળતીયાઓનું એક સૈન્ય જમાવી મહામંત્રીને કેદ કર્યો અને રાજસત્તા પોતાના હાથનાં લીધી એટલે પાછો સ્વેચ્છાચારનો રસ્તો વધ્યો તેના મનમાં આજે એ તરંગ ઉત્પન્ન થયો કે માતાના ઉદરમાં ગર્ભની હાલત કેવી હોય છે તે નજરે જોવી એટલા માટે એક સગર્ભા સ્ત્રીની પકડી મંગાવી પણ તે સ્ત્રી સદલાગ્યે તેના સૈનીકા આગળથી છટકી મહારાણીને શરણે આવી એ ખબર મળતાં પ્રહરથનું સુનીતિ આગળ આવવું બંનેની છેલ્લી તકરાર જુલમીનો કોધ અને સતીની સહનશીલતા અને છેવટે મદમાં અંધ બનેલા પ્રહરથનો હાથે રાણીનું ખુન ત્યાં વિજય કરી પાછા ફરેલા પુણ્યમિત્રનો જોતાંજ પ્રહરથનું પલાયન.

પ્રવેશ બીજો—નવા રાજતંત્રની શરૂઆત અને પ્રહરથના મળતીયાઓને માફી ત્યારબાદ અગ્રી અને ધરાની પ્રયણુલીલા.

પ્રવેશ ત્રીજો—નાસીપાસ થયેલો ચારેતરફથી ઘેરાયેલો, છતાં પુણ્યમિત્ર કદા શત્રુ “કાલીંગરાજ ખારવેલ” ને મળીને પોતાનો બચાવ કરવા ઇચ્છતો પ્રહરથ. મનમાં અનેક મનસુખાઓ ઘડી રહ્યો

છે ત્યાં પોતે કરેલા ઘોર પાપકર્મોનો અભ્યાસ વિવૃવળતા અને ઉન્માદ ! ભગવાન પતંજલીનું આગમન અને આશ્વાસન અહીં મમતાથી ઘેરાયેલો જીવ અને માયાના બંધનોનો ચિતાર ત્યાં પ્રહર્યને જોળતો પુણ્યમિત્ર ત્યાં આવી ચઢે છે ભગવાન પતંજલીના ઉપદેશથી પશ્ચાતાપ કરતા પ્રહર્યને હજીપણુ એ ઉદાર આત્મા ક્ષમા આપવા તૈયાર થાય છે. પણ આત્માભિમાની પ્રહર્ય તેની ઉદારતાનો અસ્વીકાર કરી સત્તાના મદમાં અંધ બનેલું હૃદય પોતાને હાથે કાઠીને પુણ્યમિત્રને સોંપે છે આ રીતે મૈયાર્ય વંશના છેલ્લાં મદાંધ રાજાનો અંત.

પ્રવેશ ચોથો—સંસાર સીંધુમાં ડુબતા ઓંકારને હવે કોઈ રીતે બચાવવો આવે. નિશ્ચય કરીને આવેલો સુખાનંદ યુક્તિ-પુર્વક ઓંકારને સંસાર છોડાવી વૈરાગ્ય ઉપજાવે છે.

પ્રવેશ પાંચમો—રાજસત્તાનો અસ્વીકાર કરતાં પુણ્યમિત્રને ભગવાન પતંજલીનો આદેશ એને શૃંગીવંશની સ્થાપના રાજ્યાભિષેક અને અશ્રીમિત્ર અને ઇરાવતીના હસ્તમેળાપના આનંદમય પ્રસંગ સાથે નાટ્ય પ્રયોગની સમાપ્તિ

 ઇતિ શુભં.

આનંદ !

આનંદ ! !

આનંદ ! ! !

શાન્તિ !

શાન્તિ ! !

શાન્તિ ! ! !

॥ ૐ તત્સત્ પરમાત્મને નમઃ ॥

“ સત્તાનો મદ ” નાટકનાં ગાયનો.

અંક પહેલો.

મંગળાચરણ.

શ્રી ગૌરીનંદન ગજઆનન
ગણનાયક વિભુ મંગલકારી
આદ્ય સ્મરણના છો અધિકારી
શંકર સુત સહુ સંકટ હારી
ચરણે પ્રણમું આનંદકારી.....શ્રી૦

નવનિધિ નિધાન પુરણકામ પુનિત નામ વરદા
રિદ્ધિ ને સિદ્ધિના સ્વામીને વંદન
વિધ્ન વિહારણ આનંદ કારણ
એજ યાચું શુભકૃતિ શુભમતિ ઉર ભરજો
કૃપા નિધિ કૃપા હજો ન્યારી.....શ્રી૦

ખાળાઓ—

૨

સત્તાની અજબ ખુમારી, લલલલાને ભુલવનારી
 વિષમ અતિ છે “ સત્તાનો મઠ ” જીરવવો બહુ ભારી—
 ડહાપણને જ્ઞાન તળે
 અભિમાને અંધ બનાવે

નિતિને ન્યાય થકી એ ન્યારી
 જીભોની જનની થઈ રહેનારી-અજબ ખુમારી
 ખીજને તુચ્છ ગણાવે, પોતાને શ્રેષ્ઠ મનાવે
 અત્યાચારોનું મુળ થનારી
 તો પણ ઈચ્છે છે સહુ નરનારી-અજબ ખુમારી૦

ત્રીવેણી—

૩

અંગ અંગે મધુરી છે પુલકાંની વાસ
 મારો મધુકર લટકે બનીને શુંજે ચોપાસ
 ઝુકી ઝુકીને લૂટે સુવાસ
 પ્રીતમજી ઝુકીને લૂટે સુવાસ પ્રેમ ખ્યાસ.
 હૃદય મધુર અધર મધુર જીવનની મીઠાસ
 પ્રેમ પાશમાં બંધાઈ ઉઠાસે.....

ત્રીવેણી અને વૈકુંઠ— ૪

રહીશું નહીં અમે સ્થામ—એકલડાં રહીશું
 થઇએ હઠીલાં ન આમ—રસીકડી થઇએ
 રાખી વિરહમાં ખાળે વેશ બે
 મુકી એકલડાં બશે વિદેશ તો
 અન્ન જળ કરશું હરામ.....એકલડાં
 સાદે વેશે સાથે રહીશું જોખમ સાથે કાંઈ ન લેશું
 જોખમ તું પોતે તમામ... એકલડાં

વારાંગના—

૫

તસબ્વરસેં કહાંતક મયેં દીલે મુંસ્તરકો સમબળઉં
 કીસી મુંરતસે અખ સુરત દીખાબાઓ તો અચ્છા હય
 પ્યારી જોખનાપે મત ઇતરાયા કરો—
 દીલ્લગીમેં મયને ઉન્કા એક ખોસા લેલીયા
 ઉસ સીતમગરને મુઝે આંખે દીખાકર યે કહા
 મેરે મુંહસે ન મુંહકો લગાયા કરો—
 જ્યાં જ્યાં અમારૂં રાજ્ય ત્યાં ત્યાં પ્રેમના સંગ્રામ હો
 પ્રત્યેક ઘર શૃંગાર તેમજ રસીકતાનાં ધામ હો
 પ્રત્યેક દંપતિ વિજય રસરાસજના ગાયા કરે
 દિનરાત જ્યાં આનંદના આલાપ સંભળાયાં કરે.

લેલો ખેસા અપના વાપસ કીસ લીયે તકરાર કો
 કયા કોઈ જાગીર હમને છીનલી સરકારકી
 ઈતની આંખે ન હમકો દીખાયા કરે—

ઉર્મી અને મન્મથ— ૬

મીઠા ખોલા મને ન ખોલાવશે
 વણુ ખોલાવ્યા પાસે ન આવશે
 વાંક કીધો શું એ સમજાવશે—
 મને અંપાકળી તમે કેમ કહી
 ઉપમા કહો શી એમાં ઓછી રહી
 એને લોગી મધુકર સ્પર્શે નહી
 પણુ આપનો લોગી સમીપ અહીં
 કામણુગારા નયનો ન નચાવશે—

પ્રહ્લદ્રથ—

૭

મસ્ત જનો જોતા નથી લાલ અગર નુકશાન
 અમે મસ્ત એવા સદા મસ્તીમાં મસ્તાન
 જો કદી મસ્તી યુવાનીમાં નથી તો કંઈ નથી
 જો અપાર તરંગ પાણીમાં નથી તો કંઈ નથી
 નાવ હુએ કે તરે પણુ સાગરો ઉછળ્યા કરે.

એજ મસ્તી જીવગાનીમાં નથી તો કંઈ નથી
 દોલત બધી દુન્યા તણી હોયે જમાવી તે છતાં
 સ્નેહની દોલત કમાણીમાં નથી તો કંઈ નથી—

ઇરાવતી અને સખીઓ— ૮

સજની સહર્ષ આવો રસરાજને વધાવો
 સુકુમાર કાન્તિવાળા મંદીર પુષ્પ માળા
 કંઠે ધરી સોહાવો—

ઉરમાં ઉદ્વેગ લરી સ્નેહમાં સુહાસ્ય લરી
 નયનના વિરામ શ્યામ નેહથી રીઝાવો—
 જ્યાં નિરખી નયનો હસે એ છે સ્નેહ નિદાન
 ત્યાં ઓછા ઉપહારને ઓછાં આદરમાન
 પાંખડી પરાગ લરી અંતર અનુરાગ લરી
 પ્રેમીના પીપાસુ આજ ભાવથી ભીજાવો—

ઇરાવતી સખીઓ ।
 અગ્ની અને ઓંકાર ।

૯

ઉરહાર નહીં ઉપહાર કહો
 ઉરહાર નહીં એ ભાર કહો
 એ ભાર વિષે સંસાર કહો
 સંસાર વિષે એ સાર કહો

એ ભાર છતાં કુલથી હલકા લાગે મધુરા મધુરા
અધુરા એ લેહ નહીં સમજે
નહીં સમજ્યા એ ઉપકાર કહો—

પુલ પાંખડીએ અમને જીત્યાં શરમે ઢળતાં ઢળતાં
અરપીએ જીત અમે તમને
તો જીત છતાંએ હાર કહો
હાર્યાનો ખેડો પાર કહો—

સરયુ—ઓંકાર—સુખાનંદ—૧૦

અમે જોગીના જોગ તેં તજાવ્યા આજે
લોગ જોગે તેં લોગમાં ડુખાવ્યા આજે
હવે સ્નેહની સમાધિ નિત્ય સાધજો
પ્રેમ દેવતાને પ્રીતમ આરાધજો
નેણુ હૈયે વાગ્યાં સ્વપ્ન જીનાં જાગ્યાં
રૂપ સુંદરના ધ્યાન તણી લાગી માયા
વીરહ ધુણીમાં ધખાવશું હવેથી કાયા
જીવડા જો જાગી જો જાગી

તારો અવસર જાય અભાગી—જીવડા૦

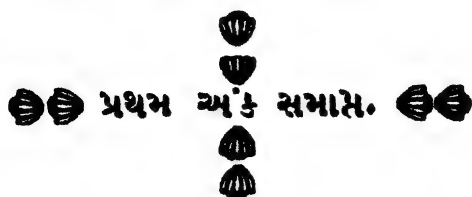
મહિલામાં મનથી માનીરે મોક્ષપુરી મે
પાછળથી તું પસ્તાશે

... ... તારા બાપનું શું જાશે.

આ પીડા પતાવો લઈએ લગનનો લહાવો
ઘાણીનો બેલ ફરીને જ્યાંનો ત્યાં પાછો આબે

પતંજલી અને શિષ્યો— ૧૧

કરી સ્થીર વૃત્તિ મનોવેગ રોકી
મીંચી નેત્રને જો તને તું વિલોકી
નથી જે જગતમાં તને ત્યાંજ મળશે
પરમ જ્યોતિ જોતાં તિમિર ત્યાંજ ટળશે
નહીં જન્મ મૃત્યુ નહીં કલેશ વ્યાધી
નહીં લાલ હાની ન આધી ઉપાધી
નહીં નાશ ઉદ્ભવ અવિનાશ આત્મા
ચિદાનંદ રૂપમ્ શિવોહમ્ શિવોહમ્
કોઈ નો ભય ધરતો નહીં પોતાથી ભય પામ
પરમ તત્વ છે એજ કે તારામાં લય પામ
પંચતત્વ દશ ઇન્દ્રિયો બુદ્ધિ ચિત્ત વિચાર
કર એકાગ્ર સમગ્રને કર પરિબ્રહ્મ વિચાર

અંક બીજો.

પતંજલી—

૧૨

તું ચેત મુસાફર વહી જશે છે સમય ઘડી કે બેઘડી
એ.....મસ્તી મનમાં રહી જશે છે સમય ઘડી કે બેઘડી

છે આંખ છતાં કાં અંધ બને !

લઈ દીવો હાથ કાં કુવે પડે !

અભિમાન અશ્વપર ચડી ચડીછે સમય.

કંઈ ચેત હજી અજ્ઞાની

થઈ જશે જીવન પાણી પાણી

પળમાં ને કાળ જશે જડડી છે સમય.

પડતીના પડઘા પડી રહ્યા

હાખના ડંકા ગડગડી રહ્યા

ને વિપત વાદળી શીરે ચડીછે સમય.

સરયુ ઓંકાર અને સુખો—૧૩

હોય ને સંસારમાં કંઈએ મળ તો આજ છે.

સ્નેહ છે ભુંડી સળ

તો તે સળ પણ આજ છે—

દિનરાત જે વેઠી ઉપાધી આ મળહને કારણે

ડુબ્યા કળના ભારમાં

તો તે કળ પણ આજ છે—

અહીંથી નહીં ખસવું ગમે એ રહ્યમાં વસવું ગમે

આખર ફજેતીની ધ્વજ

તો તે ધ્વજ પણ આજ છે—

ઉર્મી અને સાહેલી— ૧૪

ગરબો.

મહિમા જેના ગાતાં લખાયા ગ્રંથ

ધન્ય ધન્ય એ સતીઓના ચરીત્રનેરે

ઉજવળ જેથી અમરાપુરીના પંથ-ધન્ય.

અંદ્ર સૂર્યનાં તેજથી જેનાં તેજ અપાર
 એ સતીઓને પારણે ઝુટ્યા સરજનહાર
 શાણી એવા ધર્મ રહ્ય ધારીએરે
 સુનીતી શીયળને સંભાળીયેરે
 પતિવ્રત ખાંડાની છે ધાર વિચારના વિસારીએરે

વૈકુંઠ અને ત્રીવેણી—

૧૫

ભારી ખેડાંને હું નાળુકડી નાર
 કેમ કરી પાણીડાં ભરાયરે ભમરીયા કુવાને કાંઠે
 ગોરી નીચી ને ઉંચા કાંઠડારે રાજ
 ચડતાં કમર લચકાયરે ભમરીયા કુવાને કાંઠે
 સરકે સાલુડા નીર સીંચતારે રાજ
 કોઈની નજર લાગી જાયરે.....ભમરીયા૦
 પાણી પાણી થઈ જતીરે એવાં પાણી ભરવા કાજ
 રસીલી ના જતી
 સ્ત્રીના સુખને કારણે પુરૂષ થાય કુશળ
 તો પાણી ભરવા મહીં શું આજું નુકશાન
 લોકોમાં મશ્કરી થાયરે...ભમરીયા૦

અગ્નિમિત્ર—

૧૬

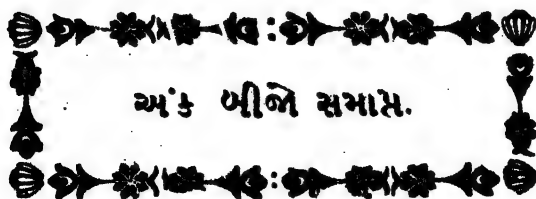
છે તોફાની તે છતાં ગંભીર છે સાગર સદા
 હોય કાંટા કમળમાં પણ એ મૃદુ મહલર સદા
 પ્રેમમાં જેમ છે સુધા તેમ ઝેર પણ તેવાંજ છે
 ઝેર અમૃત બે મળ્યાથી પ્રેમ છે રસભર સદા
 લુખ્ખી પડે ખાલી મધુરતા કદુતા રૂચે નહીં
 પણ કંઈ મધુરતા કંઈ કદુતા બે બને સુખકર સદા.

પતંજલી—

૧૭

ખાંધે મનસુખા દિન રાત
 અલાગી વ્યર્થ કરે ઉદ્યાત

સમજે નહીં કે હરી ઈચ્છા વીણુ બને ન એકે વાત—
 રમત કરી દોરી સંચાની સંચા માનવ જાત
 કામ કરે છે મન માન્યાં પણ દોરી તેને હાથ—
 ગાડા નીચે શ્વાન સંચરે સમજે મુજપર લાર
 એ અજ્ઞાન ટળે ત્યારે જ્યાં પડે પીઠપર લાત—

અંક ત્રીજો.

અગ્નિ અને ઇરા— ૧૮

અભિમાન ધરી પુલાતા જે ક્યાંય નહીં બંધાતા,
 ભૂજ બંધનમાં બંધાતાં એ છે બેડી પ્રેમની—
 બાંધી અમે બંધાતા સમજી અણસમજી ચાતાં
 બંધાય છતાં હરખાતાં એ છે બે ઘડી પ્રેમની—
 મનમાં થઈ મદમાતાં મધુકર કાષ્ટ કોરીને ખાતા
 તે કમળદળે લપટાતાં એ છે બેડી પ્રેમની—
 પ્રેમ પાસ છે અટપટા જે જન છુટવા ચ્હાય
 જીવન ભર છટકે નહીં ઉલટા અધીક ફસાય—

અહંકાર— ૧૯

હોય જ્યાં અભિમાન ત્યાં સાચું નહીં સમજાય છે.
 હોય ખુદલી આંખ પણ રસ્તો નહીં દેખાય છે.
 ગર્વ ગંજન હાર ઇશ્વર ગર્વને ગળી જાય જ્યાં
 ત્યાં ઉઘડતી આંખ પણ ત્યાં સમય વીતી જાય છે.
 વહી ગયો અવસર પછી આવી સમજ શા કામની
 જ્યાં ડંખ પશ્ચાતાપના દીવ દેહ કોરી ખાય છે.

પતંજલી—

૨૦

હું કોણ અને આગ્યો ક્યાંથી એ લેદ નહીં સમજે મનમાં
 લપટાઈ અને મોહાંધ અતિ માયાના બંધનમાં—પડી માયાનાં
 કર્મ પ્રમાણે જન્મજ ધરતો નહીં કરે પાપ એ કરાર કરતો
 જીવ જન્મતા ભુલે સઘળું હું અહીંયા તું ત્યાં—પડી માયાનાં
 યૌવનમાં એ ધન જોબનમાં મુગ્ધ અને તરૂણીના તનમાં
 ઉંચું જોઈ ચાલે અભિમાની ઉછળે ક્યાંનો ક્યાં—પડી માયાનાં
 બુદ્ધાપામાં કાયા કંપે તોય ઉપાધીથી નહીં જપે
 કાળ પાશમાં પડી આખરે આવે જ્યાંનો ત્યાં—પડી માયાનાં
 લાખો જીવ હંમેશાં જાતા મૃત્યુ મુખમાં હોમાતા
 તો પણ જોનારા પોતાને અમર ગણે મનમાં—પડી માયાનાં
 એ ઘટમાળા આ દુનીયાની સમજે સહુ જ્ઞાની અજ્ઞાની
 છતાં મોહમાં ભુલા પડે છે વિશ્વ વિષમ વનમાં—પડી માયાનાં
 આત્મા છે અવિનાશ સદાયે નિર્વિકાર છે એ સમજાયે
 મળે શાન્તિ ત્યાં કર્મ લય થતાં આત્મ ચિંતનમાં
 સદા પરમાત્મ ચિન્તનમાં

ઓંકાર-સુખો-વૈકુંઠ | ૨૧
ત્રાવેણી-સરયુ

આજ હવે ઉઘડી ગઈ આંખો સ્વાર્થ લયે સંસાર
નથી કોઈ કોઈને આધારે સૌનો સરજનાર

.....એ સમજીને.

ભાઈ હવે ભળે લગવાન હેત કરીને
નથી ખાવો જમનો માર પેટ ભરીને
આવ્યો ઘાણીનો બેલ ફરી ફરીને
ભાઈ અલખ નામ સંસાર-આ લેખ૦

આ લેખ ઉતારો ખ્યારા

સસરાજી સોગન મારા

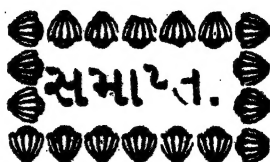
હું પાચે પડું પિતાજી

જા ફર અહીંથી પાજી—આ લેખ૦

શાન્તિ.

શાન્તિ.

શાન્તિ.

જાહેર ખખર.

નીચે લખેલા પુસ્તકો શ્રી દેશી નાટક સમાજનો

ન્યાં ન્યાં મુકામ હોય ત્યાંથી મળશે.

૧ સતી સંયુક્તા	૨૬ સતી દમયંતી	૫૧ સરસ્વતી ચંદ્ર
૨ સંગીત લીલાવતી	૨૭ કેસર કીશોર	૫૨ ભોલો કાગળ
૩ પવિત્ર વીલાવતી	૨૮ સુભદ્રા હરણુ	૫૩ સિક્કાથ યુદ્ધ
૪ સતી પાર્વતી	૨૯ કેવેશી	૫૪ દગાખાજ દુનિયા
૫ અશ્રુમતી	૩૦ રોઠાડ કન્યા	૬૫ દેવી દમયંતી
૬ રામ વિયોગ	૩૧ પવિત્ર લક્ષ્મી	૫૬ માયાવી વીર
૭ મ્યુનોસીપલ ઈ	૩૨ કુસુમલતા	૫૭ મયુરધ્વજ
૮ ભોજ કુમાર	૩૩ હંસા કુમારી	૫૮ વિજયધ્વજ
૯ સરદારખા	૩૪ ગુલબકાવલી	૫૯ વલ્લભીપતિ
૧૦ હિમાદેવડી	૩૫ અભયસીંહ	૬૦ વસંત-વીણા
૧ વીણાવેલી	૩૬ કર્મકળ	૬૧ કામલતા
૧૨ વિજ્યા વિજય	૩૭ નરસીંહ મહેતા	૬૨ સત્યવાદી હરિશ્ચંદ્ર
૧૩ મદન મંજરી	૩૮ સગાળશા	૬૩ દેશભક્તિ
૧૪ હિદયભાણુ	૩૯ કૃષ્ણ સુદામા	૬૪ મીનળ મુંબલ
૧૫ મોહીની ચંદ્ર	૪૦ મહાકવિ કાળિદાસ	૬૫ દીવાન
૧૬ ગીતા સુંદરી	૪૧ રાજરત્ન	૬૬ રાજ સંસાર
૧૭ સતી સીતા	૪૨ પ્રહલાદ વિજય	૬૭ લક્ષ્મી
૧૮ ભદ્રાચુ	૪૩ કૌરવ પાંડવ ભા. ૧	૬૮ વીર પુષ્પન
૧૯ સતી દ્રૌપદી	૪૪ જાળંદર સતી વૃંદા	૬૯ સમાજ સેવા
૨૦ અસુરીમાયા	૪૫ કૌરવ પાંડવ ભા. ૨	૭૦ વીર રમાણી
૨૧ શ્રી સન્યાસી	૪૬ લલીતપ્રિયા	૭૧ દેવી હે થલ
૨૨ જલીમ દુલીયા	૪૭ સૌંદર્ય વિજય	૭૨ દેશ દીપક
૨૩ સતી પદ્મણી	૪૮ દેવી દેવહુતી	૭૩ સત્તાનો મદ
૨૪ અજીતસીંહ	૪૯ મહારાજ એશોક	૭૪ કીર્તિસ્થંભ
૨૫ શકિમણી હરણુ	૫૦ સતિ સુલોચના	૭૫ અજય ધારા

શ્રી દેશી ના. સમાજ—હરજોવી દદાસ જેઠાલાલ શાહ

